

MAŁGORZATA BRÓDKA

Technologiczne aspekty działalności bibliotek w pandemii COVID-19. Nowe zadania – nowe usługi – nowy wizerunek, red. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP 2022, s. 228. ISBN 978-83-65741-84-4

We współczesnym teoretycznym i praktycznym podejściu do działalności bibliotek badacze podkreślają znaczenie interakcji pomiędzy księżnicami a otoczeniem. Dostrzegają oni istotę oddziaływania podmiotów środowiska pozaorganizacyjnego i zjawisk zachodzących w otoczeniu na funkcjonowanie bibliotek. Wpływ czynników zewnętrznych na proces określania bieżących i przyszłych zadań księżnic odzwierciedlają zmiany w bibliotekach. Przykładami analiz powyższej tematyki są rozważania zawarte m.in. w artykule Mai Wojciechowskiej *Wpływ otoczenia na zmiany w bibliotece*, w wystąpieniu Katarzyny Regulskiej podczas III Konferencji Poznańskich

Bibliotek Naukowych, zatytułowanym *Jak otoczenie kreuje biblioteki – kierunek zmian*, w książce Jacka Wojciechowskiego *Biblioteki w nowym otoczeniu*¹. Współcześnie w literaturze bibliologicznej można zaobserwować

¹ M. Wojciechowska, *Wpływ otoczenia na zmiany w bibliotece*, w: *Studia bibliologiczne*, t. 16: *Bibliotekarstwo wobec zagadnień zarządzania*, Katowice 2006, s. 23–38; K. Regulska, *Jak otoczenie kreuje biblioteki – kierunek zmian*, w: *Biblioteka i jej otoczenie: doświadczenia*

również tendencję odwrotną, a więc zainteresowanie autorów wpływem bibliotek na otoczenie². Fakt ten dowodzi poszerzenia perspektywy badawczej o refleksję na temat ogółu zależności pomiędzy książnicami a otoczeniem. O ile w dotychczasowym współczesnym dyskursie bibliologicznym przedmiotem analiz były wpływy ekonomiczne, techniczne czy społeczne na biblioteki w znanych, codziennych warunkach ich działalności, o tyle pandemia COVID-19 spowodowała konieczność reakcji na różnorodne czynniki pozaorganizacyjne w niecodziennych okolicznościach zagrożenia epidemicznego. Zapisem odpowiedzi bibliotek na wyzwania wywołane pandemią jest książka *Technologiczne aspekty działalności bibliotek w pandemii COVID-19. Nowe zadania – nowe usługi – nowy wizerunek* pod redakcją naukową Małgorzaty Kowalskiej-Chrzanowskiej.

Publikacja zawiera 13 tekstów, z których część jest efektem wystąpień zaprezentowanych podczas konferencji *Technologie biblioteczne w okresie pandemii*, trzynastej z cyklu *Automatyzacja bibliotek* (1–2 grudnia 2021), natomiast pozostałe powstały na potrzeby omawianej książki. Artykuły zamieszczone są w trzech częściach: I. *Biblioteki wobec pandemii*, II. *Organizacja pracy bibliotek w pandemii*, III. *Edukacja i komunikacja bibliotekarzy w pandemii*.

Tom rozpoczyna się wstępem redaktorki naukowej, który nie tylko zarysowuje tematykę podejmowaną w artykułach, lecz również wprowadza odbiorcę w szerszy kontekst ewolucji organizacyjnej w czasie pandemii COVID-19. Badaczka odnosi się do szczegółowych działań, które zdezeterminowały funkcjonowanie różnego typu instytucji. Wymienia wśród nich: pracę zdalną, zarządzanie zmianą, nowe sposoby komunikowania zewnętrznego i wewnętrznego, poszerzenie wykorzystania Internetu nie tylko jako narzędzia promocji i informacji, ale także jako źródła innowacji i dodatkowych przychodów. Wskazuje ponadto na dywersyfikację systemu pracy, uelastycznienie podejścia do definiowania zadań, zmianę w sposobach motywowania pracowników. Autorka podkreśla rolę sieciowości struktur, na których opierają się wszelka ludzka aktywność i umiejętność współpracy, jak również podnoszenie kompetencji zawodowych. Jedną z ram konceptualnych jest, wprowadzony przez Autorkę, podział okresu pandemii. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska wyodrębnia czas chaosu, izolacji, strachu i niepewności oraz następujące po nim chwile

---

i wyzwania. Trzecia konferencja poznańskich bibliotek naukowych, Poznań 2018, <https://tinyurl.com/28vtnvd8> [dostęp: 10.08.2022]; J. Wojciechowski, *Biblioteki w nowym otoczeniu*, Warszawa 2014.

² *Biblioteka w otoczeniu społecznym*, red. E.B. Zybert, Warszawa 2000; E. Głowacka, *Spółeczne korzyści z funkcjonowania bibliotek. Obszary, metody analizy i oceny*, „Przegląd Biblioteczny” 2013, z. 4 i inne.

mobilizacji, skutkujące aktywną reakcją na zaistniałą sytuację. Badaczka wprowadza odbiorcę w zagadnienie działalności bibliotek w czasie pandemii za pomocą odwołań do licznych pokrewnych tematycznie prac naukowych. Przede wszystkim jednak zwraca uwagę na to, że zasadniczym celem tomu jest przedstawienie rozwiązań technologicznych wprowadzonych przez wybrane biblioteki akademickie w okresie pandemii COVID-19.

Brak uszczegółowienia tytułu pierwszej części publikacji – *Biblioteki wobec pandemii* – pozwoliło zamieścić tu teksty prezentujące wieloaspektowe podejście do tematu. Henryk Hollender w artykule *Pandemia – godzina próby dla bibliotek?* analizuje reakcje bibliotek na pandemię i obostrzenia. Jak stwierdza, większość działań była podjęta intuicyjnie w związku z nieuwzględnieniem księżnic w ramach oficjalnych zarządzeń dotyczących ograniczeń sanitarnych. Sytuacja ta dotyczyła większości bibliotek europejskich. W Polsce próbą nadania działaniom bibliotek w czasie pandemii formalnego charakteru było odwoływanie się do zaleceń Biblioteki Narodowej, np. przez organizowanie kwarantanny książek. Wśród schematów postępowania pojawiających się w bibliotekach na świecie dominowało z jednej strony podejście oparte na ochronie bibliotekarzy oraz użytkowników przed transmisją wirusa w kontaktach bezpośrednich, z drugiej podejście skupione na organizowaniu udogodnień w zakresie zdalnego dostępu do źródeł informacji. Jak ocenia Autor, nie są to rozwiązania innowacyjne i oryginalne, aktywowane w momencie wybuchu pandemii, zważywszy na wcześniejsze tendencje pojawiające się w zarządzaniu bibliotekami. Przykładem wymienionych działań jest cyfryzacja zbiorów i automatyzacja procedur, które na długo przed pandemią były elementem organizacji zasobów książnic. Henryk Hollender zwraca przy tym uwagę, że mimo powszechnej w bibliotekach tendencji do szeroko pojętej automatyzacji, zintensyfikowanej w okresie pandemii, nie należy odczytywać powyższych działań jako rezygnacji z wykorzystania fizycznych przestrzeni książnic. Według Autora rozwój technologiczny jest w wielu bibliotekach na świecie zsynchronizowany z dbałością o realne przestrzenie, w których one funkcjonują.

Warto podkreślić, że w artykule *Pandemia – godzina próby dla bibliotek?* znajduje się rejestr sposobów organizacji pracy bibliotek w innych niż dotychczas warunkach. Autor zaprezentował również krytyczne podejście do zarządzania książnicami jako całością. Przedstawił wskazówki i refleksje dotyczące możliwości zreformowania lub ulepszenia konkretnych elementów funkcjonowania bibliotek, nie tylko w czasie pandemii. Zadał wiele pytań o sposoby wykorzystania czasu pandemii w zakresie dostosowania działalności bibliotek do warunków, z którymi bibliotekarze,

przynajmniej w Polsce, nie mieli wcześniej do czynienia. Osobną kwestią jest znaczenie wypracowanych mechanizmów funkcjonowania bibliotek w odniesieniu do rozwoju organizacji w przyszłości. W tym kontekście Henryk Hollender zastanawia się, czy okres pandemii został przez bibliotekarzy wykorzystany na pogłębienie refleksji nad takimi zagadnieniami jak: uproszczenie lub zmiana procedur, szczególnie związanych z zapisem nowych użytkowników, wypożyczeniami i kontrolą danych osobowych; głębsza samoocena zadań i możliwości bibliotek; uporządkowanie spraw zaległych, w tym dotyczących racjonalnego podejścia do prezentowania informacji w bibliotekach cyfrowych; redakcja stron internetowych bibliotek; funkcjonowanie i ciągły rozwój kultury cyfrowej w kontekście przyszłych użytkowników bibliotek. Wydaje się, że dzięki szerokiemu zakresowi rozważań zawartemu w omówionym artykule Autor po pierwsze wskazuje na konkretne działania bibliotek w czasie pandemii, po drugie traktuje pandemię jako punkt wyjścia do zdiagnozowania zadań, potrzeb i niedoskonałości bibliotek, które stają w obliczu konieczności zareagowania na zmiany. Tekst jest znaczącym głosem krytycznym, ukazującym obszary działalności bibliotek, które powinny podlegać nieustannej ewaluacji.

Jednym z podstawowych i dość oczywistych skojarzeń z funkcjonowaniem bibliotek w okresie pandemii jest obszar działalności sieciowej księżnic. Temat ten w dwóch odsłonach podejmują Dorota Siwecka i Małgorzata Jezierska. Pierwsza z Auterek rozpatruje zagadnienie sieciowości w nawiązaniu do kwestii udostępniania danych badawczych w tekście *Biblioteki a formy udostępniania danych badawczych o COVID-19 w ramach Otwartej Nauki*, druga w artykule *Biblioteki w sieci – usługi sieciowe i/lub interaktywne w bibliotekach publicznych (na podstawie Analizy Funkcjonowania Bibliotek Publicznych)* koncentruje się na usługach sieciowych i interaktywnych, odwołując się do *Analizy Funkcjonowania Bibliotek Publicznych*.

Głównym celem tekstu Doroty Siweckiej jest opisanie form udostępniania danych dotyczących wirusa COVID-19 i wskazanie na sposoby pośrednictwa bibliotek w zakresie udostępniania źródeł informacji. Metoda prezentacji zagadnień sprawia, że artykuł ma wyraźnie dwudzielną strukturę. Autorka rozpoczyna rozważania od charakterystyki Ruchu Otwartej Nauki, będącego kontynuacją Ruchu Otwartego Dostępu, następnie opisuje sposoby zarządzania danymi badawczymi. Wymienia wśród nich i charakteryzuje: formy przechowywania i udostępniania danych badawczych, miejsce ich udostępniania, a całość ilustruje wynikami wyszukiwania danych na temat wirusa w wyszukiwarce Google. Druga część artykułu opiera się na prezentacji przykładów dostępu do źródeł informacji na temat COVID-19, dostępu, jaki zapewniają na swoich

stronach internetowych biblioteki w Polsce i na świecie. Autorka przytacza wśród nich: zestawienia danych i linki do zweryfikowanych źródeł informacji na stronach internetowych bibliotek, ułożone według określonych kryteriów; informacje na stronach bibliotek na temat ich sposobów funkcjonowania w czasie pandemii; rekomendacje dotyczące pandemii zgodne z wytycznymi Biblioteki Narodowej. Według Doroty Siweckiej wybuch pandemii zwiększył liczbę inicjatyw polegających na otwartym udostępnianiu danych i wyników badań oraz wpłynął na czasową rezygnację z opłat za dostęp do publikacji dotyczących koronawirusa.

Małgorzata Jezierska kontynuuje analizę usług sieciowych w kontekście działalności bibliotek publicznych przy wykorzystaniu Analizy Funkcjonowania Bibliotek Publicznych. Wskazuje na związek pomiędzy zmianą sposobów działalności bibliotek publicznych – zwiększenie aktywności zdalnej – a wprowadzeniem nowych wskaźników analitycznych. Dotyczą one wykorzystania zasobów elektronicznych oraz oferty usług sieciowych. W dalszej części artykułu Autorka przedstawia wyniki analizy wskaźnika *usługi sieciowe i/lub interaktywne* i poziomu wdrażania poszczególnych usług sieciowych w ujęciu chronologicznym za lata 2016–2020 z uwzględnieniem podtypu biblioteki i wielkości środowiska, w którym funkcjonuje, oraz za pomocą metody porównawczej, w układzie wojewódzkim, za lata 2019 i 2020. Według Małgorzaty Jezierskiej porównanie rozwoju usług sieciowych w latach 2016–2020 dowodzi poprawy w dostępie do informacji o zbiorach bibliotecznych, zwiększonej obecności bibliotek publicznych w mediach społecznościowych i wykorzystania ich do realizacji oferty kulturalnej. Autorka wskazuje także na nierówny poziom przygotowania bibliotek publicznych do aktywności sieciowej w czasie pandemii. Główne bariery związane były z brakiem odpowiednich kompetencji informatycznych pracowników bibliotek i niedoskonałością wyposażenia technologicznego bibliotek.

Analityczno-opisowy charakter artykułów z części pierwszej publikacji jest kontynuowany przez autorów w dziale zatytułowanym *Organizacja pracy bibliotek w pandemii*. Mariusz Jarocki z Instytutu Badań Informacji i Komunikacji UMK w tekście *Aktywność bibliotek publicznych województwa kujawsko-pomorskiego w czasie pandemii COVID-19 w świetle stron domowych bibliotek* sformułował wnioski dotyczące popularności bibliotecznych działań online oraz podjął próbę odpowiedzi na pytanie o ciągłość tych aktywności po ustaniu pandemii. Badanie zostało przeprowadzone na podstawie analizy stron internetowych 89 bibliotek powiatowych, miejskich i gminnych oraz ich filii. Nie doprowadziło ono do jednoznacznych wniosków. Wprawdzie strony internetowe badanych bibliotek stanowiły ważny kanał komunikacji z czytelnikiem, jednak liczba

przeprowadzonych przedsięwzięć bibliotecznych w sieci w stosunku do tych realizowanych w przestrzeni realnej była o wiele mniejsza. Co więcej, po powrocie do działalności stacjonarnej liczba aktywności online jeszcze bardziej się zmniejszyła. Dostrzegalna jest także kwestia niskiej dywersyfikacji wydarzeń realizowanych za pomocą serwisów internetowych. Mariusz Jarocki wymienia wśród nich jedynie spotkania autorskie i zgłaszanie prac konkursowych. Innym wnioskiem wypływającym z badań jest stwierdzenie braku domowych witryn w części badanych bibliotek. Artykuł jest wartościowy nie tylko ze względu na próbę odpowiedzi na postawione pytania badawcze, ale też dlatego że uwypukla zagadnienia, które mogą stać się przedmiotem dalszych badań. Taką kwestią pozostaje np. przyczyna braku aktualizacji stron internetowych niektórych bibliotek. Autor pyta, czy jest to spowodowane rezygnacją z tego kanału informacyjnego, czy raczej przeniesieniem komunikacji do mediów społecznościowych. Podejście badawcze Mariusza Jarockiego koresponduje z postawą zaprezentowaną przez Henryka Hollendra we wcześniej omówionym tekście *Pandemia – godzina próby dla bibliotek?* Autorzy nie tylko diagnozują określony problem, badają czy opisują stan faktyczny funkcjonowania bibliotek, ale także rozwijają szeroki horyzont analityczny i interpretacyjny dotyczący potencjalnych działań bibliotek. Należy zatem uznać, że reprezentują kreatywne podejście do problematyki zarządzania księżnicami.

Odmienne formy technologicznego wsparcia działalności bibliotek publicznych w okresie pandemii przedstawia Wojciech Kowalewski w tekście *„Niech żywi nie tracą nadziei” – rzecz o katalogach bibliotek w czasie zarazy*. Autor przyjmuje punkt widzenia związany z wąską specjalizacją – bibliotekarza opracowującego zbiory biblioteczne i wskazuje na szczegółowe czynności związane z tym procesem. Większość analizowanych czynności, a więc np. globalne uzupełnianie deskryptorów, korygowanie i podmiana rekordów czy weryfikacja poprawności podziału typów rekordów, nie sytuuje się w obrębie działań innowacyjnych. Są one obecne również w pracy stacjonarnej bibliotek. Doceniając szczegółowe podejście Wojciecha Kowalewskiego do prezentowanego tematu, trudno zgodzić się z zawartym w artykule stwierdzeniem, że okres pandemii „stworzył Polskę «cyfrową»”³. Uzupełnienia wymaga też zdanie: „Okres izolacji oraz zamknięcia bibliotek dla czytelników wymusił nowe

---

³ W. Kowalewski, *„Niech żywi nie tracą nadziei” – rzecz o katalogach bibliotek w czasie zarazy*, w: *Technologiczne aspekty działalności bibliotek w pandemii COVID-19. Nowe zadania – nowe usługi – nowy wizerunek*, red. M. Kowalska-Chrzanowska, Warszawa 2022, s. 111.

formy funkcjonowania i działalności w bibliotekarstwie”⁴. Otóż pracownicy wielu branż, w tym bibliotekarze, zdawali sobie już dawno sprawę z istnienia innej formy pracy niż stacjonarna, nie była ona tworem warunków pandemicznych. COVID-19 jedynie aktywował inne podejście do wykonywanej pracy. Także aktywność cyfrowa bibliotek istniała na długo przed pandemią, która jedynie wzmocniła zaangażowanie księżnic w realizowanie zadań w tym zakresie. Wydaje się więc, że należałoby mówić raczej o zdynamizowaniu działań opartych na usługach i komunikacji cyfrowej niż o cyfryzacji jako o nowości. Podobnie rzecz ma się ze stwierdzeniem: „nowe formy funkcjonowania i działalności w bibliotekarstwie”. O powyższej kwestii była już mowa przy okazji recenzji pierwszego artykułu z omawianego tomu, ale może warto jeszcze raz podkreślić, że nie do wszystkich sposobów pracy i aktywności bibliotekarzy wykonywanych za pomocą narzędzi elektronicznych można odnieść to określenie. Część działań opartych na komunikacji elektronicznej lub narzędzi czy systemów pracy była bowiem wykorzystywana już przed pandemią, być może w mniejszym zakresie, ale funkcjonowały one z powodzeniem w świadomości społeczności bibliotecznych. Dowodów ich obecności w bibliotekoznawstwie i bibliotekarstwie dostarcza literatura przedmiotu, czego jednym z ostatnich przykładów jest praca zbiorowa *Mobilna biblioteka*⁵.

Reklamą konkretnej usługi opartej na zdalnym dostępie do zbiorów bibliotecznych jest praca Katarzyny Majchrzak zatytułowana *Digitalizacja zbiorów bibliotecznych na przykładzie doświadczeń współpracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie z Biblioteką Narodową w ramach e-usługi „Polona w Chmurze dla Bibliotek”*. Z tekstu nie wynika, że pandemia była czynnikiem, który wpłynął na inicjatywę digitalizacji zbiorów. Opisane działania należy traktować raczej jako opis narzędzia możliwego do wykorzystania niezależnie od zdalnej czy stacjonarnej formy pracy bibliotekarzy.

Nieco inny charakter ma artykuł Anny Fiszer-Nowackiej – *Skok Biblioteki Publicznej w Dzielnicy Bemowo m.st. Warszawy w e-rozwoj*. Autorka wskazuje na pandemię jako jeden z czynników dynamizujących rozwój biblioteki. Uwypukla wprowadzenie w okresie pandemii wielu wirtualnych i zdalnych usług w Bibliotece Publicznej w Dzielnicy Bemowo, w tym: przewóz książek pomiędzy placówkami bibliotecznymi wraz z możliwością wskazania przez użytkowników punktu odbioru materiałów; uruchomienie bezpłatnej e-platformy bibliotecznej *E-biblioteka*

---

⁴ Ibidem.

⁵ *Mobilna biblioteka*, red. M. Wojciechowska, Warszawa 2021.

dotyczącej oferty edukacyjnej, kulturalnej i zbiorów bibliotecznych. Inną formą usług wirtualnych uruchomionych w okresie pandemii we wspomnianej bibliotece była książka interaktywna, której treść wspólnie tworzyli użytkownicy. Praca Anny Fiszer-Nowackiej jest dokumentacją kreatywnego i nowatorskiego podejścia do usług bibliotecznych w czasie pandemii. Podobny charakter ma tekst Dominika M. Piotrowskiego dotyczący planowania, przeprowadzenia i realizacji Tygodnia Bibliotek w okresie pandemii – *XVII Ogólnopolski Tydzień Bibliotek online w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu: wydarzenia, koncepcje, narzędzia*.

Część trzecią – dotyczącą edukacji i komunikacji bibliotekarzy w pandemii – rozpoczyna tekst Małgorzaty Kowalskiej-Chrzanowskiej zatytułowany *Zdalne formy doskonalenia zawodowego polskich bibliotekarzy w okresie pandemii COVID-19*. Autorka, powołując się na dwa serwisy bibliotekarskie: *Elektroniczna BIBlioteka* oraz *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich*, odnotowuje, że od 13 marca 2020 roku do 31 grudnia 2021 roku w Polsce zorganizowano 176 różnego rodzaju szkoleń, seminariów, forów i konferencji dla bibliotekarzy. Badaczka zauważa, że ich zawartość merytoryczna uwzględniała stałe elementy tego rodzaju spotkań, nie odbiegały więc one od działań tego typu odbywających się stacjonarnie. Stwierdza ponadto, że dominującą formą w zakresie szkoleń stały się krótkie spotkania, co wiąże z przekonaniem organizatorów, że w trakcie pracy zdalnej pracownikom jest łatwiej wygospodarować dwie lub trzy godziny na rozwój zawodowy niż dwa lub trzy dni w ciągu tygodnia. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska zauważa, że liderem wśród organizatorów zdalnych form kształcenia zawodowego bibliotekarzy było Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Między 13 maja 2020 roku a końcem grudnia 2021 roku zorganizowało ono 145 spotkań online. Autorka wyodrębnia kilka obszarów problemowych, których dotyczyły wydarzenia: metody i formy pracy z użytkownikami, copywriting oraz promocja oferty i usług bibliotek w mediach społecznościowych, zarządzanie i organizacja bibliotek, metody wspierania dobrostanu psychicznego czytelników i pracowników bibliotek, procesy biblioteczne, otwarta nauka i otwarty dostęp, funkcjonowanie bibliotek w czasie pandemii. Oprócz komunikacji sieciowej poruszony został temat rozwiązań technologicznych, będących warunkiem zaistnienia kontaktu pomiędzy nadawcami a odbiorcami w formie zdalnej. Magdalena Rusnok i Magdalena Słocińska w artykule *Rewolucja w zdalnej edukacji bibliotekarzy w Wielkopolsce wśród wymienionych platform internetowych umożliwiających kształcenie online* wymieniają: Moodle, ClickMeeting, Zoom. Autorki podkreślają, że organizacja zdalnych wydarzeń o charakterze edukacyjnym nierzadko wiązała się z koniecznością modyfikacji pierwotnych założeń danego projektu. Można

więc wnioskować, że forma zdalna wymagała nie tylko kreatywności, ale przede wszystkim dużych zdolności organizacyjnych.

Tematyka technologicznych aspektów działalności bibliotek w czasie pandemii COVID-19 zmobilizowała autorów do analizy wykorzystania komunikatorów oraz książkomatów. Użycie pierwszego narzędzia opisał Jerzy Woźniakiewicz w tekście *Pan(demiczny) bibliotekarz: o komunikacji wewnętrznej w czasach zarazy*, natomiast Natalia Pamuła-Cieślak w artykule *Popularność książkomatów bibliotecznych w wizualnej przestrzeni serwisu Instagram w kontekście pandemii COVID-19* zaprezentowała wyniki analiz materiału związanego z hashtagem #książkomat w serwisie Instagram.

Walorem pierwszego tekstu jest, po pierwsze, charakterystyka problematyki wykorzystania komunikatorów z uwzględnieniem ich użycia jako oficjalnego kanału komunikacji, po drugie, wnikliwe podejście do analizy narzędzi oferowanych przez konkretnych dostawców usługi. Ponadto na uwagę zasługuje fakt, że druga kwestia została poruszona w aspekcie porównawczym, co przekłada się na uzyskanie w toku analizy konkretnych i wartościowych informacji. Znaczenie tych ostatnich wynika z możliwości hierarchizacji, a więc ustalenia, który z komunikatorów pod względem ceny czy proponowanych możliwości technicznych może być najbardziej przydatny dla bibliotek. Artykuł należy ocenić jako wysoce specjalistyczny, a zatem najbardziej wartościowy dla grona ekspertów zajmujących się zdalną komunikacją sieciową.

Natalia Pamuła-Cieślak we wspomnianym tekście podjęła się zadania wyszukania w serwisie Instagram wszystkich postów publicznych oznaczonych hashtagem #książkomat pomiędzy marcem 2016 a marcem 2022 roku. Oprócz wielu ciekawych wniosków pozwalających na charakterystykę kontekstu użycia hashtaga analiza doprowadziła badaczkę do stwierdzenia, że zwiększyła się liczba komunikatów z hashtagem #książkomat na instagramowych kontach bibliotek. Autorka wiąże tę kwestię ze wzrostem liczby książkomatów. I choć, jak twierdzi, nie można jednoznacznie przypisywać tego pandemii, to, jak słusznie zauważa, mogła to być przyczyna wzrostu świadomości w zakresie konieczności tworzenia alternatywnych rozwiązań dla tradycyjnego udostępniania książek. Wnikliwe badania mogą stać się podstawą do wyciągnięcia ciekawych wniosków, a zarazem przedstawienia przebiegu określonych zjawisk w środowisku oddziaływania bibliotek. Tekst Natalii Pamuły-Cieślak ukazuje sposób recepcji terminu „książkomat” na instagramowych kontach bibliotek.

Niezwykle ważny temat podjął Łukasz Wojciechowski w artykule *Media społecznościowe i biblioteki a prawo autorskie*. Autor przeanalizował wykorzystanie mediów społecznościowych przez biblioteki z punktu widzenia

wyzwań, jakie stawia przed księżnicami prawo autorskie. Za szczególnie cenną należy uznać charakterystykę pojęć ściśle związanych z aspektami prawa autorskiego, takich jak: utwór, pole eksploatacji, domena publiczna, dozwolony użytek osobisty, dozwolony użytek edukacyjny. Nie mniej ważne są odniesienia do praktycznych aspektów stosowania przez biblioteki prawa autorskiego w mediach społecznościowych. Autor omawia sposoby wykorzystania materiałów objętych ochroną prawnoautorską, wśród których znalazły się okładki książek i grafiki. Na podstawie zaprezentowanych rozważań Łukasz Wojciechowski konkluduje, że prawo autorskie w większości przypadków nie ogranicza działań bibliotek w mediach społecznościowych, choć niektóre aktywności bibliotekarzy na tym polu powinny być bardziej szczegółowo analizowane. Konieczne są również systematyczne podnoszenie poziomu wiedzy bibliotekarzy w zakresie prawa autorskiego i ostrożność w wykorzystywaniu utworów autorskich.

Należy zwrócić uwagę na szerokie spektrum narzędzi elektronicznych wykorzystywanych przez biblioteki, nie tylko w okresie pandemii. Te zaprezentowane w publikacji *Technologiczne aspekty działalności bibliotek w pandemii COVID-19* można podzielić na: narzędzia elektroniczne do komunikacji, przekazywania informacji, edukacji, strony internetowe, media społecznościowe; narzędzia operacyjne – systemy biblioteczne, biblioteki cyfrowe – usprawniające pracę bibliotekarzy w zakresie realizacji podstawowych zadań bibliotek obejmujących np. gromadzenie, opracowanie czy udostępnianie materiałów bibliotecznych; narzędzia badawcze wykorzystywane w przestrzeni wirtualnej – Analiza Funkcjonowania Bibliotek Publicznych/Naukowych.

W tomie współlistnieje wiele podejść interpretacyjnych dotyczących zastosowania narzędzi technologicznych. Część autorów skupia się na podkreśleniu korzyści, które wynikają z zastosowania w bibliotekach konkretnej technologii, część akcentuje sposób wykorzystania technologii, jeszcze inni szczegółowo opisują zagadnienia, wyjaśniając zasady działania poszczególnych narzędzi. Wspomniana wieloaspektowość publikacji jest jej niewątpliwym walorem, poszerza zakres analizy zasobów elektronicznych o kontekst społecznej interakcji bibliotek z otoczeniem. Warto jednak podkreślić, że nie wszystkie z zaprezentowanych technologii i sposobów wirtualnej aktywności bibliotek są nowe, jak sugeruje tytuł publikacji. Dla czytelnika spodziewającego się analizy innowacyjnych technologii i przedsięwzięć – w rozumieniu dotąd nieimplementowanych w przestrzeni bibliotecznej – może okazać się to sporym zaskoczeniem.

Tekst wpłynął do Redakcji 18 sierpnia 2022 roku.